

passar el dia, empènyer l'any

el cas de Ramon Llull

A totes les històries de la literatura catalana, la figura de Llull ve sistemàticament admirada, més i tot potser que per la seva entitat «literària» *stricto sensu*, importantíssima, pel fet d'haver «creat» la nostra prosa. D'haver-la creada, encara, «adulta»: amb una extraordinària flexibilitat sintàctica, amb un lèxic culte i esmolat, amb una capacitat expressiva —intellectualment— excepcional. Sense precedents, la cosa sembla un miracle. Però també ha estat observat, i ho han fet ara mateix de nou Josep Nadal i Modest Prats en unes pàgines molt agudes, que el Llull-Llull, vull dir l'autor dels grans papers especulatiu, no va tenir continuadors. Bé: hi hagué, en el XIV, no sé si en el XV, una prolongació «lulliana», de textos menors, alguns redactats amb el propòsit d'atribuir-los al Barbaflorida. Cap d'ells, tanmateix, no pertany a l'esfera dels temes diguem-ne «filosòfics». Més aviat responen a intencions piadoses o apologetiques. I aquell idioma subtil i refinat que el beat Ramon s'havia inventat per explicar les seves «arts» quedà eclipsat. Fa la impressió que l'altra «prosa catalana», la «normal», la «no-lulliana», va seguir una trajectòria diferent: la previsible en qualsevol literatura romànica coetània.

Aquesta circumstància, que jo també m'havia plantejat per uns altres camins, ens duu a un parell de preguntes, si més no, curioses: ¿per què va escriure Llull en català uns papers que habitualment, en l'època, tenien el llatí com a vehicle obligat?, i ¿quins eren els destinataris d'aquesta producció? I m'afanyo a indicar que, per a mi, les respostes tradicionals no acaben de semblar-me satisfactòries. No les respostes: la resposta, perquè venia a ser una. Llull escrivia en català per a un públic que no sabia llatí. Ell mateix ho confessa. No dic que això no sigui cert: dic que no ho trobo satisfactori. I concretament penso en els llibres més envitricollats i teòricament filamentosos de l'autor. Era més lògic que els hagués escrits en llatí, i és probable que no pocs d'ells van ser escrits inicialment en llatí. L'ambició doctrinal de Ramon Llull ho aconsellava, tant com els costums del temps. ¿Per què, doncs, l'ús del romanç? De fet, ell no se situava en unes coordenades socials i culturals com les que, després, decidien Eiximenis, Antoni Canals, i tants d'altres, a «vernacularitzar-se». I el paral·lel amb aquests altres escriptors no s'aguanta. Eiximenis, en optar pel ca-

talà, pensava en una clientela relativament popular —sense oblidar-hi les dones—: el seu *Crestia* era més aviat «catequístic». I Canals ja s'adreça a uns lectors cultes però ignorants del llatí, i acut a la traducció de papers sovint «seculars» i de circulació insigne.

El problema queda pendent d'explicació, insisteixo. Realment, si Llull va escriure en català els llibres a què ara m'estic referint, és perquè hi havia un públic potencial per consumir-los. No era un públic com el que buscava Eiximenis, «grosser», ni com el que pretenia servir Canals, «hòmens de paratge». Les filigranes combinatòries de Ramon Llull no haurien interessat el primer ni el segon, en el moment de l'escriptura. D'altres obres de Llull, sí: el *Blanquerna*, si voleu. O alguna altra de to divulgatiu. I aleshores la qüestió subsisteix: ¿quina mena de gent creia Llull que constituïa la «demanda» dels seus escrits? No el «poble», ni tampoc l'«aristocràcia», que no s'espavilava fins que l'humanisme es posà de moda. Però tampoc els seus iguals, és a dir, els teòlegs, que sabien llatí i s'hi haurien acontentat. De més a més, es tractava de catalans. La hipòtesi que Llull escrivia en català perquè no dominava el llatí resulta poc probable. En sabia prou per a escriure-hi com hi escrivien els seus contemporanis: un llatí «bàrbar», escassament refinat, suficient. Si algú li n'hagués fet retrets, podia ben bé haver-ne passat. D'altra banda, també va emprar aquest llatí que poc o molt sabia. Diuen que també va escriure en àrab: ¿en quina mena d'àrab, amb quina seguretat gramatical, amb quina habilitat estilística, per més mimètica que fos?

Tot plegat, la cosa queda prou fosca, i no sé si mai algú arribarà a aclarir-la. Els problemes previs són considerables: datació de les obres, certitud de l'idioma en què van ser escrites, transmissió de manuscrits, fidelitat d'aquests manuscrits, etc. No hem d'oblidar-nos del «lullisme», en parlar de Llull: en aquesta mena de tradició sectària que arriba fins als nostres dies. Els «lullistes», fossin d'un signe o d'un altre —perquè, al capdavant, hi ha diversos «lullismes»—, van manipular els escrits i el nom de Llull tant com els convenia. I no sé si per aquest camí caldria cercar la solució a l'enigma. I si no la solució, una comprensió aproximativa. No sé si estem en condicions d'intentar-ho. Als Països Ca-

talans, i només als Països Catalans amb els llibres en català, primordialment, Ramon Llull hagué de trobar, i de seguida, uns lectors incondicionals, capaços, pel nombre o per l'entusiasme, de justificar la utilització d'una llengua subalterna —un «vulgar»—, que òbviament podia ser descartada. Hem d'esperar que els historiadors de la nostra Edat Mitjana s'ocupin una mica més dels fenòmens culturals des de l'angle de l'ansietat lectora per poder-ne aventurar alguna resposta intel·ligible. Ara com ara, tot són perplexitats. D'entrada, només podríem avançar que Llull escrigué en català per als lullistes catalans. ¿I qui eren aquests lullistes de la primera hora?

Torno a dir-ho: no el «poble», ni les *élites* seglars. Ni les eclesiàstiques, que si tampoc no eren gaire doctes —sant Vicent Ferrer encara es lamentava de la ignorància del llatí entre el clero— també se'n sortien amb les inèrcies ideològiques més banals. L'oferta de Llull era, de fet, innovadora. ¿A qui podia interessar, entre nosaltres? ¿A qui podia interessar quan Llull vivia i escrivia? Amb els anys, la «secta» —i una certa obstinació «patriòtica»— donà a Llull una altra consistència. Quan, a les primeries del XVI, a València Joan Bonllavi edita el *Blanquerna*, ho fa evidentment de cara a uns compradors addictes i locals: per això fa mans i mànegues amb el text original, l'adapta a una «llengua valenciana bastarda» i lamenta apartar-se del «llemosí» inicial. El *Blanquerna* de Bonllavi —o de Malbec— es projecta damunt un mercat bàsicament valencià, i en competència amb l'escolàstica establerta, i amb l'erasmisme incipient, i amb... ¿Qui comprava i llegia, al País Valencià, el *Blanquerna*? De tota manera, el *Blanquerna*, lliçó novellada, aleshores, ja podia entendre's amb un lector-típic «lullista», i probablement lullista per damunt de tot, però així mateix «popular» o d'*élite* filosòfica. I quan Llull l'escrivia? El *Llibre de Contemplació*, i dotzenes i dotzenes de títols emanats de Llull, qui els llegia? I fora de la «secta» encara podem identificar-ne rastres en el *Tirant*. Només que això ja és «després»: molt després. La prosa de Llull, col·lapsada, restava al marge de l'evolució literària global, i alhora preservada per unes admiracions innanes.

Els interrogants són suggestius.

JOAN FUSTER